

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Viite: VN/744/2018

Asia: Lapsiasiavaltuutetun lausunto Against Hate -hankkeen suosituksesta viharikosten ja vihapuheen vastaiseen työhön

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsiasiavaltuutettu arvioi suosituksia lapsen oikeuksien yleissopimuksen näkökulmasta.

Taustaa

Oikeusministeriön koordinoiman Against hate –hankkeen tavoitteena on viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn tehostaminen. Hankkeen osana toimivan verkoston tehtävänä on tukea hankkeen toimintoja, karottaa viharikosten ja vihapuheen vastaisia toimia ja vihapuheen ja viharikosten vastaisen työn aukkoja sekä tämän työn pohjalta tehdä ehdotuksia viharikosten ja vihapuheen vastaisen työn tehostamiseksi. Osa suosituksista sisältyy hallitusohjelmaan.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotto

Yleistä

Suosituksen johdannossa todetaan, että viharikos voi olla rikos, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäntavasta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai esimerkiksi vammaisuutta kohtaan.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 59-60/1991) yksi yleisperiaate on syrjimättömyys. Lasta ei saa syrjiä lapsen, hänen vanhempiansa tai muun huoltajansa rodun, ihonvärin, sukupuolen, kielen, uskonnon, kansallisen, etnisen tai sosiaalisen alkuperän, varallisuuden, vammaisuuden, syntyperän tai muun seikan vuoksi. On valtiovallan tehtävä ryhtyä tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin lasten suojelemiseksi syrjinnältä. (2 ja 4 art).

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan valtion tulee esimerkiksi kerätä tietoja, jotta syrjintä tai potentiaalinen syrjintä voidaan tunnistaa. Komitea korostaa myös, että syrjimättömyysperiaatteen soveltaminen ei tarkoita identtistä kohtelua. Ihmisoikeuskomitean yleiskommentissa on korostettu sitä, että on tärkeää ryhtyä erityisiin toimenpiteisiin syrjintään johtavien olosuhteiden lievittämiseksi tai poistamiseksi. (YK:n lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti 5 (2003). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet. CRC/GC/2003/5.)¹

¹ YK:n lapsen oikeuksien komitea, Yleiskommentti 5 (2003). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen yleiset täytäntöönpanotoimenpiteet. CRC/GC/2003/5.

Lapsen oikeuksien komitea on Suomea koskevissa päätelmissään esittänyt huolensa erityisesti etnisiin vähemmistöihin kuuluviin lapsiin sekä vammaisiin ja maahanmuuttajalapsiin kohdistuvasta syrjinnästä ja kehottanut valtiota ryhtymään riittäviin toimiin syrjinnän poistamiseksi. Komitea suosittelee erityisesti tiedottamista ja koulutusjärjestelmään liittyviä toimia.²

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan koulutuksessa tulee pyrkiä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien sekä Yhdistyneiden kansakuntien peruskirjan periaatteiden kunnioittamisen kehittämiseen. Näin ollen koulutuksessa on pyrittävä kunnioituksen lisäämiseen paitsi lapsen omaa, myös lapsen omasta poikkeavia kulttuureita kohtaan, lapsen valmistamiseen vastuulliseen elämään vapaassa yhteiskunnassa ymmärryksen, rauhan, suvaitsevaisuuden, sukupuolten välisen tasa-arvon ja kaikkien kansakuntien, etnisten, kansallisten ja uskonnollisten ryhmien sekä alkuperäiskansoihin kuuluvien henkilöiden välisen ystävyyden hengessä (29 art.).

Tavoite 2: Lainsäädäntö kuntoon

Vuoden 2017 Kouluterveyskyselyn mukaan 20 prosenttia neljännen ja viidennen luokan oppilaista on kokenut syrjivää kiusaamista koulussa tai vapaa-ajalla lukukauden aikana. Vastaava luku kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista on 26 prosenttia. Tuoreen, vuonna 2019 julkaistun Kouluterveyskyselyn mukaan niiden lasten ja nuorten osuus, jotka tulevat koulukiusatuksi viikoittain, on hieman vähentynyt. Kuitenkin edelleen 6 prosenttia kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista joutuu kiusatuksi viikoittain. Vaikka kiusaaminen kokonaisuutena on hieman vähentynyt vuosien mittaan, vastaavaa vähentymistä ei ole tapahtunut nettikiusaamisessa³.

Kouluterveyskyselyn mukaan 29 prosenttia niistä kahdeksannen ja yhdeksannen luokan oppilaista, jotka ovat joutuneet kiusatuksi tai itse kiusanneet muita, kertoivat kiusaamisen tapahtuneen kännykän tai internetin kautta. Kiusaamistilanteisiin joutuneiden oppilaiden joukosta 68 prosenttia kertoi, että kiusaaminen on tapahtunut nimittelemällä, tekemällä naurunalaiseksi tai kiusoittelemalla.

EU Kids Online -tutkimuksen mukaan noin 40 prosenttia suomalaisista 9-17-vuotiaista on törmännyt verkossa kiusaamiseen tai vihapuheeseen viime aikoina. Tutkimuksen mukaan noin kymmenen prosenttia lapsista ja nuorista kertoi itse lähettäneensä negatiivisia kommentteja, viestejä tai sisältöä netissä.⁴

Nuorisobarometri 2014 tarkasteli nimenomaisesti nuorten syrjintäkokemuksia ja siinä todettiin syrjintäkokemukset niin yleisiksi, että niitä pidettiin nuoruudelle leimallisina kokemuksina. Nuorisobarometrissa 2014 todettiin, että syrjintä kohdistuu usein nuoren ulkonäköön tai johonkin muutoin havaittavaan piirteeseen, kuten vammaan, sukupuoleen, ihonväriin tai pukeutumiseen. Kuuluminen johonkin vähemmistön lisäksi syrjityksi tulemisen todennäköisyyttä niin virallisissa kuin vertaisten kanssa käytävässä vuorovaikutuksessa. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista peräti kolme neljästä oli kokenut syrjintää.⁵

Nuorisobarometrin 2014 mukaan syrjintäkokemukset olivat erityisen tavallisia myös maahanmuuttotilaisilla nuorilla. Heillä oli muita useammin kokemuksia syrjinnästä virallisissa yhteyksissä kuten viranomaiskohtaamisissa ja asunnonhaussa, mutta myös vertaisten keskuudessa. Asenteisiin maahan muuttaneita ihmisiä kohtaan tulee vaikuttaa koko yhteiskunnassa ja erityisesti lasten ja nuorten asenteisiin tulee vaikuttaa.

² YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset Suomelle 2011; CRC/C/FIN/CO/4. Suositukset 7 ja 25.

³ Tiiri ym (2019) *Did Bullying Victimization Decrease After Nationwide School-Based Antibullying Program? A Time-Trend Study*. Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry. 2.4. 2019.

⁴ Okkonen, Jussi; Kotilainen, Sirkku (2019) *Minors and Artificial Intelligence : Implications to Media Literacy*. Tampereen yliopisto, Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta.

⁵ Nuorisobarometri 2014. <https://tietoanuorista.fi/nuorisobarometri/nuorisobarometri-2014/>

Kohtaamiset vähentävät ennakkoluuloja. Nuorisobarometrin 2018 perusteella vaikuttaa siltä, että asenteet ovat myönteisempiä niillä nuorilla, joiden asuinalueella asuu enemmän maahanmuuttajia. Tyttöjen asenteet ovat myönteisempiä kaikentyyppisissä kunnissa. Maaseudulla asuvien poikien asenteet ovat kielteisempiä kuin kaupungeissa asuvilla. Kielteisillä asenteilla vaikuttaa olevan yhteys matalaan koulutustasoon.⁶

Lapsiasiavaltuutettu huomauttaa tutkimusten valossa, että yhdenvertaisuuslain (1325/1325) mukainen koulutuksen järjestäjän velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta oppilaitoksessa ei ole ollut riittävän toimi vähentämään oppilaiden ja muiden nuorten kokemaa syrjintää. On kuitenkin *yhtenä toimensa muiden ohella* kannatettavaa, että yhdenvertaisuussuunnitelma koskisi myös varhaiskasvatusta.

Perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmien perusteet sisältävät oppilaiden tiedon lisäämisen ihmisoikeuksista ja niiden kunnioittamisesta. Lapsiasiavaltuutettu on antanut Opetushallitukselle lausunnon luonnoksesta uusiksi lukion opetussuunnitelman perusteiksi ja katsonut siinä, että ihmisoikeuksia tulisi käsitellä riittävän kattavasti kaikkia opiskelijoita koskevilla oppiaineilla; luonnoksessa suuri osa sisältyi valinnaisiin oppiaineisiin. On siis syytä myös tarkastella ihmisoikeuskasvatuksen kattavuutta sekä perusopetuksessa että toisen asteen opetuksessa.

Tavoite 1: Viharikosten ja vihapuheen vastainen työ on koordinoitua ja riittävästi resursoitua

Tavoite 5: Viharikosten vastainen työ perustuu ajantasaiseen ja riittävään tietoon

Tavoite 6: Lisätään tietoa tekijöistä ja viharikosten taustalla olevista syistä

Lapsiasiavaltuutettu korostaa lasten osalta erityisesti niitä toimia, joilla saadaan tietoa suoraan lapsilta itseltään. On hyvä, että tavoitteena on varmistaa kouluterveyskyselyn jatkuminen, sisältäen syrjintää koskevat kokemukset. Toisaalta on tärkeää saada tietoa myös tarkempaa tietoa, kenen taholta lapset kokevat vihapuhetta tai muuta syrjintää, ja minkä vuoksi. Myös nuorisobarometrissa on syytä kysyä säännöllisesti nuorten syrjintäkokemuksista sekä siitä, kenen taholta syrjintää ilmenee. Aineistojen ristiintaulukointien avulla voidaan saada tietoa siitä, ketkä erityisesti kokevat syrjintää, millä alueilla ja kenen taholta.

Lapsia työssään kohtaavien ammattilaisten rooli on erityisen tärkeä tiedon saamiseksi ja vihapuheeseen puuttumiseksi. Tässä ovat koulut ja varhaiskasvatus erityisen tärkeässä roolissa. Huolestuttavaa on, että esimerkiksi nuorisobarometrin 2014 mukaan tavanomaisin syrjintäkokemusten paikka oli juuri koulu: viidennes vastaajista kertoi kokeneensa syrjintää juuri koulussa. Jo alle kouluikäiset lapset kokevat kiusaamista, joten vihapuheen sekä muun syrjinnän ja kiusaamisen ehkäisemiseksi tarvitaan toimia jo siellä. Osaamiskeskuksissa tai muissa vastaavissa osaamiskeskitymissä voitaisiin luoda menetelmiä, joilla varhaiskasvatuksen, perusopetuksen ja toisen asteen opetuksessa työskentelevien taitoja tunnistaa ja puuttua vihapuheeseen voidaan lisätä. Sama koskee lasten kanssa toimivia aikuisia esim. harrastusten piirissä ja nuorisotoimissa.

Tavoite 3: Viranomaiset ja uhrit tunnistavat viharikokset ja niihin liittyvät oikeussuojakeinot

Tavoite 7: Viharikoksiin ja vihapuheeseen puuttumiseen on tehokkaita keinoja

Tavoite 8: Vahvistetaan medialukutaitoa ja rakentavaa keskustelua

Alaikäisen mahdollisuudet käyttää erilaisia oikeusturvakeinoja ovat rajalliset aikuisiin verrattuna. Lapset eivät välttämättä osaa tunnistaa syrjintää. Esimerkiksi lapsiasiavaltuutetun vuonna 2009 julkaisemassa romanilasten kokemuksia kartoittavassa selvityksessä todettiin, että romanivähemmistöön kuuluvat lapset ovat niin tottuneita syrjintään, etteivät välttämättä reagoi siihen.⁷ Myös aikuiset voivat tiedostaen tai tiedostamattaan vähätellä lapsen kohdistuvaa epäasiallista kohtelua. Lasten ja nuorten on osattava tunnistaa, mitkä ovat

⁶ Nuorisobarometri 2018. https://tietoanuorista.fi/wp-content/uploads/2019/03/NB_2018_web.pdf

⁷ Pekka Junkala & Sanna Tawah (2012) Enemmän samanlaisia kuin erilaisia Romanilasten ja -nuorten hyvinvointi ja heidän oikeuksiensa toteutuminen Suomessa; <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/04/romanilasten-hyvinvointi.pdf>

heidän oikeutensa, jotta he tunnistavat oikeudenloukkaukset (ennakollinen oikeusturva). Lapsille ja nuorille tulee olla heille ymmärrettävällä tavalla tietoa oikeussuojakeinoista ja -viranomaisista. Samoin tulee olla tietoa, mistä tähän saa apua ja tukea. Yleensä lapsen apuna esim. syrjintätilanteissa on heidän huoltajansa, mutta on haavoittuvassa asemassa olevia lapsia (esim. kodin ulkopuolelle sijoitetut lapset ja yksin maahan tulleet turvapaikanhakijat), jotka eivät välttämättä saa apua huoltajaltaan.

Onkin tärkeää, että ammattilaisia koulutetaan tunnistamaan vihapuhe ja puuttumaan siihen. On kuitenkin huomioitava myös tilanteet, että syrjintää voi kohdistua lapseen tai nuoreen myös ammattilaisen taholta. Sen vuoksi on oltava saatavilla tietoa oikeussuojakeinoista sekä ammattilaisilta että esim. digitaalisen median keinoin.

Vaikka lasten ja nuorten medialukutaitoon ja turvataitoihin on kiinnitetty huomiota viime vuosina, on tutkimustulosten valossa edelleen paljon tehtävää. Erityisesti nettikiusaamiseen ja siihen liittyvään vihapuheeseen tulisi kiinnittää huomiota. Myös viranomaisten asenteita tulee tarkastella kriittisesti. On perusteltua kohdistaa vihapuheen vastaisia toimia aikuisiin, mutta se tulisi tehdä lapsia ja nuoria unohtamatta. Lasten ja nuorten kyky käsitellä ja ymmärtää vihapuhetta voi olla rajallinen ja siksi vihapuheen aiheuttamat negatiiviset seuraukset voivat lasten ja nuorten kohdalla olla aikuisiin nähden suuremmat.

Jyväskylässä 24.10.2019

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Terhi Tuukkanen
Erikoistutkija

Jaana Tervo
Vs. lakimies